

תקציר

למרות החשיבות הרבה של המיומנויות החברתיות ויכולת ההדדיות עבור ילדים עם הפרעת למידה ספציפית (Specific Learning Disability, SLD) והפרעת קשב וריכוז (Attention Deficit and Hyperactivity Disorder, ADHD), שדה המחקר בסוגיה זו בחברה הערבית דל. לפיכך, מטרת המחקר הייתה לבחון את הקשר בין מיומנויות חברתיות להדדיות במשחק מחשב עם שחקן וירטואלי בקרב ילדים עם SLD/ADHD בהשוואה לילדים עם התפתחות תקינה בחברה הערבית.

מדגם המחקר כלל 93 תלמידים בכיתות ד'–ו' (גילאים 9–12) ($M = 10.68, SD = 0.91$), דוברי ערבית הגרים בישובים ערביים במרכז הארץ, מתוכם 50 בנים (53.8%) ו-43 בנות (46.2%). הילדים נדגמו משתי קבוצות: 46 (49.5%) ילדים עם אבחונים תקפים ל- SLD/ADHD ו-47 (50.5%) ילדים עם התפתחות תקינה. קבוצת הילדים המאובחנים כללה 17 ילדים עם SLD, 19 ילדים עם ADHD ו-10 ילדים עם הפרעה משולבת SLD ו-ADHD. נערכו מבחנים סטטיסטיים על מנת לבדוק האם ישנם הבדלים במשתני המחקר בין שלושת סוגי הלקויות, ולא נמצאו הבדלים מובהקים סטטיסטית בין שלוש הקבוצות. לכן, ניתן היה לבחון את שאלות והשערות המחקר הנוכחי בהתייחס אל המאובחנים כקבוצה אחת. לצורך המחקר התקיימו שני מפגשים בהם מילאו הילדים שאלונים הבודקים הדדיות (Romer et al., 1986), מיומנויות חברתיות (Gresham & Elliot, 1990) ומוטיבציה (Ryan, 1982) ושיחקו במשחק מחשב עם שחקן וירטואלי. נוסף על כך, הורי הילדים מילאו שאלון חוזקות וחולשות (Goodman, 1997). משחק המחשב Co-Op World מאפשר התנסות מול שחקן וירטואלי אוטונומי בסיטואציות הדורשות הדדיות ושיתוף פעולה באינטראקציות חברתיות מבוקרות. השימוש במשחק איפשר איסוף נתונים בנוגע לדפוסי ההתנהגות בפועל של הילדים: מספר הפעמים שהוגשה עזרה, מספר הפעמים שהילד עזר לשחקן כאשר השחקן הווירטואלי עזר לו קודם לכן, מספר הפעמים שהילד עזר לשחקן כאשר השחקן הווירטואלי לא עזר לו קודם לכן. ממצאי המחקר מתייחסים הן לדיווח הילדים על פי השאלונים והן להתנהגותם בפועל בעת המשחק. נמצא, כי בהתאם להשערות המחקר לילדים עם SLD/ADHD יש רמה נמוכה יותר של מיומנויות חברתיות ויכולת הדדיות נמוכה יותר (פחות התנהגות אלטרואיסטית ויותר התנהגות אנוכית), הן על פי דיווח עצמי והן על פי מדדי המשחק בפועל. כמו כן, הם מראים מוטיבציה נמוכה יותר לשחק במשחק המחשב בהשוואה לילדים עם התפתחות תקינה. נוסף על כך, ילדים עם SLD/ADHD אשר הוריהם העידו כי קשיי התפקוד שעמם הם מתמודדים רבים יותר, נוטים להציג התנהגויות אנוכיות רבות יותר במשחק המחשב. יש לציין, כי בקרב ילדים עם התפתחות תקינה נמצאו קשרים חזקים יותר בין רמת המיומנויות החברתיות (דיווח עצמי) לבין סגנונות ההדדיות (דיווח עצמי): קיום פנימי, קבלת האחר ואלטרואיסטי. כמו כן, בקרב כלל הילדים נמצא קשר בין ההדדיות בפועל על פי משחק המחשב לבין המוטיבציה לשחק בו. ילדים אשר סייעו יותר לשחקן הווירטואלי וסייעו לו אף כאשר הוא לא עזר להם, הביעו מוטיבציה רבה יותר לשחק במשחק המחשב.

עקב מיעוט מחקרים שבחנו ילדים עם SLD/ADHD בחברה הערבית, חשיבות המחקר טמונה בבחינת הסוגייה בקרב ילדים המשתייכים לחברה זו. ממצאי המחקר מדגישים את החשיבות באיתור הקשיים במיומנויות החברתיות ויכולת ההדדיות בקרב ילדים עם SLD/ADHD, ומאפשרים הבנה מעמיקה יותר של הקשיים שעומים מתמודדים ילדים אלה. הבנה זו עשויה לסייע לצוותי חינוך ולהורים להבין את הקושי בתחומים אלה, ולאפשר פיתוח תוכניות התערבות מתאימות בעזרת משחק מחשב עם שחקן וירטואלי.

סקירת ספרות

הפרעות למידה ספציפיות SLD

על פי המדריך לאבחון וסטטיסטיקה של הפרעות נפשיות (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM5; APA, 2022), הפרעת למידה ספציפית (Specific Learning Disability, SLD) מאופיינת בקשיים ברכישת מיומנות למידה הנובעים משיבוש בתפקוד המוח שמקורו נוירולוגי. שיבוש זה גורם לקשיים בתהליכים קוגניטיביים כגון קושי בקשב וריכוז, התמצאות בזמן ובמרחב, תפקודי שפה, יכולת חשיבה וסרבול בתפקוד המוטורי. הפרעות הלמידה הנפוצות הן הפרעת למידה בקריאה (דיסלקציה), הפרעת למידה בכתיבה (דיסגרפיה) והפרעת למידה בחשבון (דיסקלקוליה), ובהתאם למידת התמיכה והעזרה הנדרשת לילד. ה, הוגדרו שלוש דרגות חומרה של SLD: עוצמה חלשה, עוצמה בינונית ועוצמה חמורה (APA, 2022). זאת ועוד, SLD מתבטאת בקשיים נוספים כגון בעיות בזיכרון, בעיות באחסון ובשליפה, קשיי שפה ועוד (Langbecker et al., 2020; Maki et al., 2022; McDowell, 2018).

דיסלקציה ששכיחותה באוכלוסייה נעה בין 5% ל-10%, באה לידי ביטוי בקשיים בקריאה ובאיות ובהבעה בעל פה או בכתב, ומתאפיינת בקושי ברכישה תואמת גיל של הקריאה, באיטיות בקריאה, בשיבושים ובקושי בהפקת משמעות מן הנקרא, וכן בהתמודדות עם טקסטים ארוכים ובהבנתם (Maki et al., 2022). דיסגרפיה היא לקות למידה המשפיעה על הכתיבה שבה נדרש מערך מורכב של מיומנויות מוטוריות ועיבוד מידע. דיסגרפיה מקשה על פעולת הכתיבה, ומתוך כך להוביל לבעיות באיות, לאי-יכולת לשרטט צורות וסמלים ולכתב יד לקוי ובלתי קריא. מאפיינים אלה נוצרים על רקע קשיים במוטוריקה עדינה, קשיי שפה, קשיים בתפיסה החזותית וקשיים בתיאום בין העין ליד (Maki et al., 2022). הפרעת למידה נוספת היא דיסקלקוליה השכיחה בקרב 3% עד 6% באוכלוסייה (Maki et al., 2022) ומתבטאת בבעיות במתמטיקה, החל מחוסר יכולת להבין את המשמעות של מספרים, ועד לחוסר יכולת ליישם עקרונות מתמטיים לפתרון בעיות (Muktamath et al., 2022).

בנוסף להשלכות על התפקוד בתחום הלימודים, נמצא כי SLD מגבירה את הסיכון לקשיים רגשיים כמו דיכאון, חרדה ודימוי עצמי נמוך, ולבעיות התנהגות כמו נטייה להתפרצויות, כעס ומיומנויות חברתיות נמוכות. זאת ועוד, קשיים אלה מקשים על הילדים להסתגל ולקיים חיי חברה נורמטיביים (אמיתי, 2014; Pfeife et al., 2023).